

OPSTEL LEVIATHAN

Of het nou gaat om het opsluiten van punkband Pussy Riot, het verbieden van ‘ homopropaganda’ of het annexeren van de Krim; met de talloze controverses kunnen we haast niet anders dan concluderen dat het hedendaagse Rusland is vervallen tot één grote staat van corruptie. Wie genoeg macht in handen heeft, kan doen en laten wat hij wil en de rest van het gepeupel zal zich er maar bij neer moeten leggen als zijn leven hem lief is. Honderdveertig minuten lang volgen we in *Leviathan* het lot van een van deze ‘ pionnen’ , terwijl regisseur Andrey Zviyagintsev (*The Return, Elena*) tussen de regels door uitgebreid zijn licht schijnt op de problematiek van het land in zijn geheel. Een zware, haast literaire pil, maar voor de kijker met een flinke dosis geduld bijzonder intrigerend.

In een koud en verlaten landschap in het noorden van Rusland, omringd door rottende walvisekarkassen, leidt automonteur Kolya een eenvoudig bestaan met zijn vrouw en zoon. Daar komt echter snel verandering in wanneer de burgemeester van het plaatsje zijn gezin voor een schijntje van de oorspronkelijke waarde uit zijn huis probeert te drijven. De koppige en opvliegende Kolya is echter niet van plan zich zonder slag of stoot gewonnen te geven en schakelt de hulp in van een oude vriend die als zijn advocaat wil fungeren.

Wanneer het tweetal in de rechtszaal verschijnt, wordt al snel duidelijk dat het aanvechten van de verkoop niet gemakkelijk zal zijn. Minutenlang dreunt de vrouwelijke griffier op monotone wijze de hele voorgeschiedenis van de zaak op zonder ook maar een seconde te pauzeren voor een adempauze. Een scène met een licht satirisch tintje, maar de strekking is meteen duidelijk: als de burgemeester besloten heeft, is de plaatselijke overheid onvermurwbaar. De hopeloze strijd van de kleine eenling tegen de machtige autoriteit van het corrupte systeem; het werkt haast als een David-versus-Goliathverhaal. De rechtelijke procedure op zichzelf biedt genoeg materiaal om een film mee te vullen, maar vormt in feite slechts de eerste akte van een veel omvangrijker verhaal.

Het knappe aan Zviyagintsevs film is dat hij op meerdere niveaus te bekijken is. In de kern volgen we de persoonlijke lijdensweg van een enkele dolende pechvogel, geïnspireerd door het Bijbelse verhaal van Job, maar tegelijkertijd komen ook grotere thema’s aan bod als kapitalisme, religie, vaderschap, overspel en alcoholisme. Subtiele hints maken regelmatig het grotere plaatje zichtbaar. Op het dashboard van een auto prijken de Jezus-afbeeldingen naast begeerlijke pornomodellen, terwijl in het gemeentehuis het portret van Poetin continu over de

rug van de burgemeester meekijkt, als een soort duistere schaduw die onheilspellend boven het land doemt.

Dezelfde gelaagdheid en maatschappijkritiek wordt eigenlijk al perfect samengevat in de titel van de film. 'Leviathan' is enerzijds een verwijzing naar het gelijknamige boek van de Engelse filosoof Thomas Hobbes, maar tegelijkertijd een metafoor voor de Russische staat: een allesverslindend zeemonster. Met een lengte van bijna tweeënhalve uur en een episodische verhaalstructuur voelt *Leviathan* haast meer als een miniserie dan een bioscoopfilm. Hoewel de film halverwege eventjes inzakt en de belangrijkste gebeurtenissen zelfs buiten het beeld van de camera plaatsvinden, slaagt Zvjagintsev er toch in om de kijker steeds weer in het verhaal te trekken door te kiezen voor verrassende wendingen of onverwachte satire. Wie het geduld op kan brengen, doet er in ieder geval goed aan om te blijven zitten tot de laatste twist.

Het zou mooi zijn als de Russische speelfilm *Leviathan* – in Nederlandse bioscopen nog te zien – een Oscar krijgt voor de beste niet-Engelstalige speelfilm. Het is niet alleen een sterke, maar ook een moedige film. Het is alweer een poosje geleden dat ik hem zag, maar ik weet nog dat ik na afloop meteen dacht: kan een Rus – regisseur Andrej Zvjagintsev - zo'n vernietigende film over zijn land wel ongestraft maken?

Ook voor de Russische autoriteiten een steeds prangender vraag nu de film in de prijzen valt: scenarioprijs in Cannes, de Golden Globe voor beste buitenlandse film. Ze hadden ongetwijfeld liever gehad dat de film in het buitenland geflopt was. Nu moeten ze, met de rug tegen de muur, kiezen: de film aanvallen of zoveel mogelijk negeren?

Het lijkt erop dat ze voor het eerste zullen kiezen. *The New York Times* nam uit de *Izvestia* het volgende citaat over van Vladimir Medinski, minister van Cultuur, nadat *Leviathan* op 11 januari de Golden Globe had gewonnen: „Ik herkende mezelf niet, noch mijn collega's, kennissen of zelfs kennissen van kennissen in de karakters van *Leviathan*. Vreemd, er is niet één positief personage bij.”

Dit zegt een minister wiens ministerie de film voor een aanzienlijk deel heeft gesubsidieerd. Dat zal dan ook wel de eerste straf voor de regisseur worden: nooit meer subsidies.

Een brede vertoning van de film is zo lang mogelijk uitgesteld. De meningen zijn volgens *The New York Times* sterk verdeeld: sommigen prijzen de film als een nauwkeurige weergave van het leven in het Poetin-tijdperk, anderen noemen het vijandelijke propaganda die verboden zou moeten worden.

Regisseur Zvjagintsev had zich in de publiciteit kunnen beperken tot een vage artistieke exegese van zijn film. Toch nam hij in het interview dat Hubert Smeets hem vorig jaar voor *NRC Handelsblad* in Moskou afnam, geen blad voor de mond: „De stem van de kunstenaar is een stem die vertelt wat er gebeurt: of en hoe ziek de maatschappij is. Ik begrijp best dat uitspraken in de film als politieke uitspraken kunnen worden opgevat. Maar ik herhaal: je spreekt de waarheid of je zwijgt.”

Leviathan gaat onder meer over machtsmisbruik door de overheid. Hoofdpersoon Kolja vecht een ongelijke strijd uit met een corrupte burgemeester die zijn stuk land wil. Kolja krijgt hulp van Dmitri, een bevriende advocaat uit Moskou. Ze lijken sterk te staan omdat ze de burgemeester met zijn corrupte verleden kunnen chanteren, maar de zaken nemen een keer die ze niet voorzien hebben. Kolja is de grote verliezer in deze tragedie. Hij lijdt ook in de liefde een verpletterende nederlaag. Dat wordt in de beschouwingen over deze film nog weleens vergeten: het is niet alleen een ‘politieke’ film, maar ook een film met een aangrijpende liefdesgeschiedenis die voor alle betrokkenen slecht afloopt.

Leviathan is een van de somberste film die ik ooit gezien heb. Niemand deugt, iedereen zuipt, chanteert, intimideert, liegt en bedriegt. De leugen zegeviert. Het wordt op den duur wat veel van het slechte – als ik toch nog een minpuntje mag noemen. „Ik heb een pessimistisch wereldbeeld”, zei Zvjagintsev ten overvloede tegen Smeets. Maar liever dit inktzwarte Russische pessimisme dan de onwaarachtige happy ending-drang van Hollywood.